

ALI PREDSTAVLJAJO NEOLITIČNE STATUETE UMETNIŠKE IZDELKE?

Josip Korošec, Ljubljana

Znano je, da so razne neolitične kulturne skupine jugovzhodne in tudi vzhodne Evrope izredno bogate po svoji figuralni plastiki. Takšna plastika sega delno tudi v srednjo Evropo. Kreta, Malta, Kikladi, Tesalija, večji del Balkanskega polotoka, Rumunija, Ukrajina, Karpatska kotlina in Moravska so dežele, kjer je takšna plastika, posebno ljudske statuete, v posameznih neolitičnih kulturah tako rekoč vsakdanji pojav. Najdejo se sicer tudi druge dežele, kjer je bila uporabljena, vendar v veliko manjši meri, rekel bi bolj sporadično, medtem ko nekatere pokrajine plastike sploh ne poznajo. Takšne figuralne predstave tolmačijo ne glede na to ali predstavljaajo največkrat človeške, sem in tja pa tudi živalske figure, na razne načine; razlagajo jih glede na njih namen, po drugi strani pa glede na celotno kulturno stanje kot umetniške izdelke, nastale zaradi umetniškega hotenja tedanjega časa. Zato v strokovni literaturi vedno naletimo na izraz neolitična umetnost, ki jo glede na današnje pojmovanje umetnosti in na njen umetnostni pomen prikazujejo kot višek doseženega po ljudstvih mlajše kamene dobe. Delno leži temu vzrok tudi v današnjem pojmovanju, da je upodabljanje človeka višek umetnostnega hotenja nekdanjega časa. Zato je povsem razumljivo, da je vsaka upodobitev v človeški obliki vzbujala vtis umetniškega ustvarjanja ali pa vsaj vtis želje za takšnim ustvarjanjem.

Slike in tudi marsikakšni plastični izdelki paleolitičnega časa, predvsem slike, odkrite v jamah, nas presenečajo s svojim naturalizmom. Vendar jih nikakor ne moremo povezati glede na njih namen z neolitičnimi izdelki. Ne prihajajo pa tudi v poštev niti kot vzori niti kot priče nekakšne prejšnje razvojne faze. Poleg tega so paleolitične ostanke umetnostnega značaja vezane na popolnoma drug teritorij kakor neolitične ne glede na način življenja in družbeno razvojne stopnje. V paleolitiku lovsko-zbirateljsko gospodarstvo, v neolitiku pa prvenstveno poljedelsko-živinorejsko, tam stalni premiki in seljenja iz kraja v kraj, tu stalna prebivališča, tam komaj vezane rodbine, tu že začetek formiranja plemen, tam še prvotna primitivna izdelava orodja, tu že relativno visoka tehnična stopnja, tam še uporaba samo prirodnih zaklonišč in prvi začetki gradnje premičnih stanovanjskih objektov

s pomočjo kože, tu gradnja stalnih stanovanjskih objektov in naselbin s pomočjo lesa in glin, tam uporaba le bolj prirodnih predmetov kot nadomestilo za posode poleg kože in podobnega gradiva, tu že znanje keramike itd. A tudi ako bi skušali premostiti te momente na ta ali oni način, ostane kljub temu še velika časovna razlika med figuralnimi predstavami paleolitičnega in neolitičnega časa. Mezolitik, vsaj kolikor danes vemo, takšnih predstav še ne pozna. A tudi evropski neolitik jugovzhodne Evrope jih ne uporablja na začetku, temveč šele kasneje proti obdobju srednjega in mlajšega neolitika in v mlajšem neolitiku, ko dosežejo svoj višek.

Val. Müller je domneval, da je bil v nekaterih neolitičnih predzgodovinskih kulturah v plastiki pred shematiziranim stilom naturalistični stil. Vendar je to le hipoteza, ki je tudi Müller materialno ni mogel podpreti. To je tudi popolnoma razumljivo, ker doslej prvotnih naturalističnih plastičnih izdelkov, ki bi mogli podkrepiti to domnevo, niso odkrili. Ostane samo možnost, da bi bili takšni naturalistični primeri izdelani v materialu, ki se nam ni ohranil, recimo v lesu. Ne glede na to pa razpolagamo danes samo s shematiziranimi idoli, katere Müller označuje kot primitivizem. Le tu in tam se včasih v posameznih kulturnih skupinah javlja tudi takšna druga tendenca, ki jo moremo označiti kot naturalistično, čeprav so tudi primeri, ki bi jih mogli označiti kot naturalistične, izredno redki. Pa še ti imajo vedno izrazite znake shematizma.

Na drugem mestu sem že izrazil svoj pomislek, ali smo upravičeni neolitične statuete tolmačiti kot primitivne. Primitivizem v današnjem pomenu besede in tudi način, kako nekateri s tem v zvezi tolmačijo predzgodovinsko neolitično plastiko, pomeni popolnoma nekaj drugega, kar v resnici lahko pripišemo naši plastiki.

Ako sumarno razdelimo neolitično plastiko v jugovzhodni in vzhodni Evropi, ne glede na njeno vsebino, po načinu predstavljanja in po načinu podajanja, dobimo nekoliko kulturnih krogov, v katerih so posamezni tipi vodilni tako po načinu izdelave kakor po načinu dojetja. Poleg takšnih splošnih tipov, ki so karakteristični za posamezne pokrajine ali pa za posamezne kulturne kroge in kulturne skupine v širokem pomenu besede, imamo pogosto celo vrsto plastičnih predstav, ki se razlikujejo od splošne, ustaljene koncepcije. Takšne predstave so glede na celotno ostalo plastiko v nekem kulturnem krogu v manjšini. Njihov pojav je mogoče različno tolmačiti. Kljub temu se pa niti po tehnični strani niti po umetniški višini ne razlikujejo od ostalih. Izredno so pa redki primeri, ki bi se vsaj nekoliko razlikovali po umetniški višini, četudi so v glavnem obdržali svojo običajno, ustaljeno formo.

Pri izdelavi plastičnih izdelkov je bil vedno pomemben tudi material, iz katerega se izdelujejo človeške ali živalske statuete. Najbolj jasno vidimo pri bolgarsko-rumunskem kulturnem krogu, da so koščene statuete tako stilizirane, da je ostalo zelo malo sledov o antropomorfni predstavi, čeprav je bila mišljena. Zasledimo pa to lahko samo pri posameznih, sumarno naznačenih detajlih. Že glede na vrsto materiala, pri katerem so se poleg tega uporabljale le ploščate ožje kosti, rebra,

ki niso dovoljevala predstavo plastičnosti, je to razumljivo. Ker pri izdelovanju teh ni sodelovala niti reliefna naturalistična predstava, so nastale ploskovite, summarne in stilizirane figure, v osnovi vedno enega in istega tipa, čeprav jih je mogoče s čisto tipološkega gledišča deliti na več zvrst in skupin.

Veliko ugodnejši je bil za obdelovanje kamen, v našem primeru marmor. Še ugodnejše so bile razne vrste alabastra in steatita zaradi majhne trdosti in zelo lahkega obdelovanja. Vendar pa neolitik zadnji material uporablja v manjši meri in še to pogosto bolj za nefiguralne izdelke ter le v posameznih pokrajinah. Iz marmora se pa izdelujejo v večji množini tudi razne statuete, glede na razne pokrajine pa zelo različno. Na čelu stoji vsekakor kikladski kulturni krog, ki je v tej vrsti izdelkov vplival tudi na Balkan, predvsem na Bolgarijo. Kljub stiliziranosti in včasih summarnosti t. i. kikladskih idolov najdemo pa tu vendar marsikakšne čisto naturalistične prijeme. Mogoče še več naturalizma zasledimo pri posameznih kamenih figurah nekaterih drugih pokrajin v območju sredozemnega bazena, n. pr. na Malti, včasih pa tudi na grškem kopnu in v Tesaliji. Vendar pa imamo tudi tukaj vrsto izdelkov, ki so popolnoma stilizirani in ki nimajo nikakršne človeške oznake. Te so v resnici mogle biti tudi slikane, toda ta moment je sekundarnega pomena. Vzemimo v pošteev samo tako imenovane tesalske konične glave figur, delane v obliki ozkega stožca.

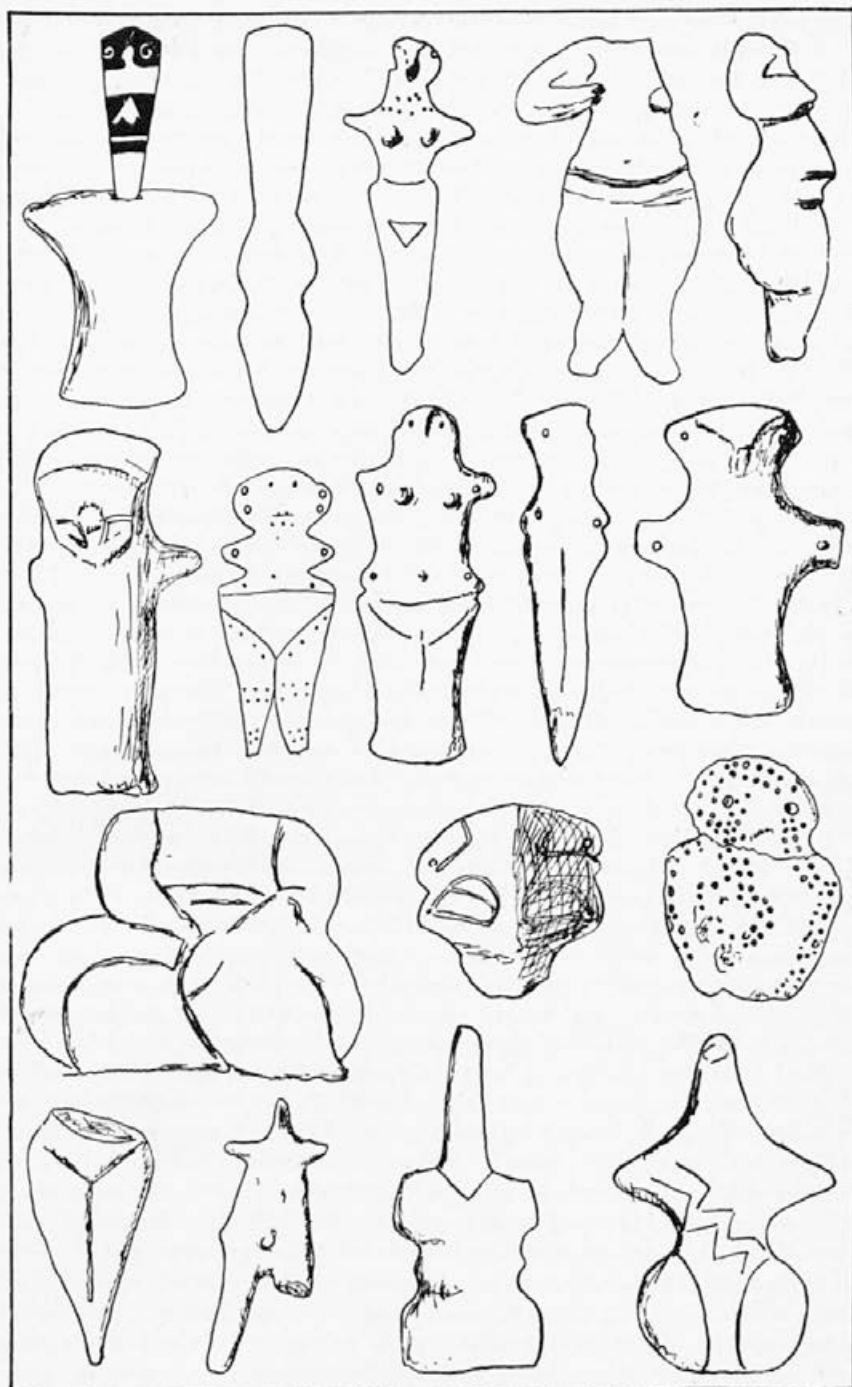
Ogromno množino statuet iz žgane gline pa imamo v neolitiku jugovzhodne in vzhodne Evrope. Javljajo se v raznih tipih, ki so vezani za posamezne kulturne kroge. Lahko trdimo, da je vsak osnovni tip nekako ustaljen za posamezno kulturno skupino ali pa za posamezen kulturni krog in za posamezno časovno obdobje. Včasih imamo v takšnem kulturnem krogu tudi istočasno po več osnovnih tipov. Res imamo v takšnih slučajih tudi več ali pa celo vrsto raznih variant, ki pa osnovnega tipa nikakor ne spremenijo. Šele z daljnim časovnim razvojem se more spremeniti tudi osnovni tip, ki pa zopet dobi neko ustaljeno obliko. Imamo tudi izdelke, ki se javljajo samo v okviru istega kulturnega kroga ali kulturne skupine ali celo posameznih lokalitet in se razlikujejo od osnovnih form, ne dobivajo pa splošnega značaja, temveč se omejujejo samo na posamezne primere. Tudi statuete iz žgane gline so vedno stilizirane in summarne celo veliko bolj kakor statuete iz marmora. Le redki so primeri statuet, ki se vsaj v posameznih detajlih, recimo glave ali pa trupa, nekoliko oddaljujejo od ustaljenega načina stilizacije, ter se na ta način nekoliko približujejo naturalizmu. Toda navadno je to samo delno. Ako je n. pr. glava nekoliko bolj naturalistična, ostane telo še vedno stilizirano, ako je pa telo nekoliko bolj modelirano, zopet glava obdrži ustaljen stiliziran način predstave.

Pri vprašanju, ali moremo v takšnih figuralnih predstavah gledati umetniške izdelke, je potrebno tudi dotakniti se vprašanja, čemu so se takšne statuete izdelovale in kakšen je bil njih namen. Na to vprašanje pa ni lahko odgovoriti. Razna mnenja so že skušala razrešiti ta problem, toda kljub temu je to vprašanje vsaj zvečine še odprto. Nekateri znanstveniki so postavili hipotezo, da so to otroške igrače, drugi, da so sta-

tuete služile kot dar v grobovih (v kolikor so se pač našle v grobovih), ki naj bi pokojnikom služile v posmrtnem življenju, tretji domnevajo, da statuete predstavljajo nadomestilo za žrtvovanje, ki se je vršilo na čast mrtvemu ali pa na čast božanstvu krvavih žrtev, drugi zopet tolmačijo statuete kot idole, božanstva itd. Ne da bi se spuščali v presojanje posameznih gledišč in tolmačenj, ostaja za možnost umetniškega ustvarjanja samo primer, da so statuete božanstva oz. idoli. To danes nekako misli tudi večina znanstvenikov, čeprav ne smemo in ne moremo izločiti popolnoma tudi druge hipoteze. Toda ako se vzame v poštev hipoteza, da so to otroške igrače, ne glede na to, ali so jih otroci izdelali sami ali pa drugi za otroke, ni nikakšne osnove, da bi mogli statuete smatrati kot umetniške izdelke. Podoben primer velja tudi za hipotezo, da statuete predstavljajo grobne darove oz. da predstavljajo nekakšne simbolične darove žrtvovanja ali temu podobno kot nadomestilo za prave žrtve. Seveda prihaja ta moment v poštev le tedaj, ako bi vse ali pa vsaj večina statuet bila najdena v grobovih, kar pa nikakor ne velja, ker so se zvečine našle na naselbinah. Umetniške tendence pa lahko pričakujemo tudi, ako bi statuete predstavljale neko vrsto portretov pokojnikov, kakor so nekateri to tolmačili; bile bi pa v zvezi s kultom pokojnikov. Manj umetniških tendenc je pa pričakovati, ako so statuete nadomestilo za žrtve božanstvom.

Človeške statuete so skoraj vedno dane v ženski podobi (sl. 1). Malo število je moških statuet, medtem ko vprašanje predstav hermafroditov, ki jih nekateri tu in tam vidijo, še ni zadostno rešeno. Zakaj statuete v večini predstavljajo ženske figure, so raziskovalci raztolmačili na ta način, da je bil, glede na tedanjo ekonomiko dotičnih ljudstev, ki uporabljajo figuralno plastiko, razvit kult plodnosti, ki je seveda dobil svoj likovni izraz v ženski podobi. Te ženske plastične predstave so pa zopet na drugi strani služile kot nekaj dokaz med ostalimi dokazi, za obstoj matriarhata pri poljedelskih ljudstvih jugovzhodne Evrope v neolitičnem času. Vendar pa za takšno družbeno ureditev, ki je mogoče pogojena po ekonomiki, statuete ženskega spola ne morejo služiti kot posebno pomemben argument niti v zvezi z drugimi izsledki. Ne glede na to, da posamezna poljedelska ljudstva sploh ne poznajo figuralne plastike, ali pa le v neznatnih primerih, imamo tudi druga, kjer ženskih predstav ni, temveč je nasprotno zelo razvit kult falusa s tovrstnimi plastičnimi izdelki. Tu bi mogli soditi o nekakšnem patriarhatu. Zanimivo pa je, da je bil med nosilci ženske plastike in nosilci kulta falusa zelo živ kontakt ne glede na to, da so živeli v najbližjem sosedstvu. Zdi se zato bolj upravičeno sklepati na temelju raznih plastičnih predstav oziroma izdelkov na razne čisto religijske in druge kulte kot pa na družbeno ureditev, čeprav je tudi ta mogla zapustiti nekakšno sled v umetniškem ali psevdoumetniškem ustvarjanju neolitika.

Omenil sem že, da so statuete, iz kakršnega koli materiala bi bile delane, zelo pogosto čisto sumarne, skoraj vedno pa do skrajnosti stilizirane. Omenil sem tudi že, da imamo pri statuetah v posameznih kulturnih krogih ali vsaj v kulturah v večini neke osnovne tipe, po vzoru katerih so se izdelovale desetine in stotine statuet. Nikdar takšne statuete

Sl. 1. Nekaj primerov predzgodovinske plastike iz raznih kulturnih krogov

ne zajemajo le ene same lokalitete, temveč jih nahajamo povsod, do koder je segal kulturni krog z enim ali več osnovnih tipov. Posledica tega je, da po navadi že sami plastični izdelki povedo, v katero kulturno skupino in v katero časovno obdobje štejejo, četudi drugega gradiva za opredeljevanje nimamo. Nimam namena naštevati vse takšne osnovne tipe, ki so pa vsi zelo stilizirani, vendar bi rad opozoril vsaj na nekatere. Tako je n. pr. eden od osnovnih kikladskih tipov, ki je tudi dobil naziv »kikladski«, pokonci stoječa figura s prekrižanimi rokami na trebuhu in trikotno izdelanim licem z nosom, brez drugih detajlov. Vendar je ta tip glede na ostale še dokaj naturalističen. Veliko bolj sumaren je pa ta tip v severni Srbiji, kamor je dospel s Kikladov. Tu nimamo več niti prekrižanih rok, ki so naznačene le kot vodoravni štrclji. V isti pokrajini imamo kasnejše tip, ki je karakterističen predvsem po svojem peterokotno predstavljenem licu. Ostalo telo je pa tudi tu povečini čisto sumarno in stilizirano. Razmerje med glavo in telesom je navadno 1:3 do največ 1:4. V Tesaliji je zopet v neki periodi znan tip čisto ploščatih kamenih statuet z izredno dolgim vratom z orisano glavo ali pa brez nje in kratkim spodnjim delom telesa. V romunsko-bolgarskem krogu se javlja zelo stiliziran tip statuet, ki se popolnoma konično zožujejo proti dnu, v kolikor ni predstavljen še poseben konus, ki je služil za vtikanje statuete v zemljo. Glava je pri njih čisto ploščata in okrogla z velikim ploščatim nosom. Znani so tudi tipi statuet v mnogih kulturnih skupinah in časovno v raznih periodah, ki so karakteristični po svoji glavi in imajo zato tudi ime statuete s ptičjim licem. Povečini so takšne statuete popolnoma sumarne. Na mestu, kjer se pa nahaja glava, je s stiskom dveh prstov napravljen sumaren nos. Itd. Tako nekako izgledajo nekateri od glavnih tipov, v katere lahko uvrstimo ogromno število statuet.

Stilizirane tipe bi mogli tolmačiti ali kot nekakšno modo v izdelavi ali pa celo kot neko ustaljeno pravilo, kanon. Nemogoče je pa za sedaj odgovoriti, kaj je pravilneje. Po vsej priliki bo tukaj prej prišla v poštev nekakšna moda, ako plastične izdelke primerjamo z ostalimi; pri tem prihaja na prvo mesto keramika, manj razno orodje, čeprav bi za ta primer tudi to mogli vzporejati. Mnogokrat bomo namreč videli skoraj nekakšno zakonitost, po kateri so razne spremembe v formah posod imele za posledico tudi vsaj delne spremembe v figuralni plastiki.

Med statuetami enega in istega tipa so velike razlike v tehnični izdelavi. Že tako in tako so pa vsi tipi tudi stilizirani. Vendar je vsem tipom lastnih nekaj skupnih splošnih potez. Tako se na primer nikdar ne predstavljajo usta na statuetah. Nekaj danes znanih takšnih primerov z usti moremo smatrati le bolj za naključje kakor pa za pravilo. Dalje so se skoraj povsod predstavljale roke le kot vodoravni štrclji. Samo včasih, kot pri nekaterih primerih kikladskega tipa, so bile predstavljene tudi roke, dalje tudi še pri kurotrofnih statuetah in nekaterih drugih primerih. Želja, da bi se naznačile tudi noge, bodisi samo z vertikalno linijo po sredini spodnjega dela, se javlja pri mnogih tipih. Vendar je ta način predstave le delno izrabljen, ponekod več, drugod zopet manj. Ako izpustimo te splošne momente, imamo pri enem in istem tipu

razliko že v samem izločanju posameznih detajlov. Kot ženske figure se označujejo statuete s plastičnimi prsi, a samo pri posameznih tipih pa tudi s tako imenovanim sramnim trikotnikom. Toda ogromna množina statuet nima danega ne enega ne drugega, tako da je sploh težko presoditi, ali takšne statuete v resnici predstavljajo ženske figure. Vendar se označujejo kot ženske, to pa samo zato, ker je takih statuet, ki bi predstavljale moški spol z ustrežajočimi znaki, skoraj neznatno število. Včasih pa pri takšnem opredeljevanju pomaga delno tudi tip glave.

Poleg skrajne stiliziranosti je večina neolitičnih statuet tudi izredno sumarna. Ta sumarnost je včasih tolikšna, da statuete niso ničemur podobne. Poleg takšnih imamo tudi statuete, ki so izredno dobro in pazljivo, čeprav stilizirano modelirane. Glede na prvo je drugih vsekakor manj. Tudi te pa imajo vse glavne značilnosti tipov, katerim pripadajo, in so zelo daleč od kakršnega koli naturalizma. Dobro izdelanih statuet, ki bi jih mogli vsaj deloma šteti med naturalistične, je pa izredno malo. Le tu in tam se najde kakšen primer. Včasih je tudi opaziti kar pri celem tipu, da v neki fazi svojega razvoja zapusti čisti shematizem in se skuša vsaj v kakšnem detajlu približati naturalističnim predstavam. Vendar pa takšne težnje zelo kmalu zamrejo in ne pridejo nikdar do pomembnejšega izraza.

Ako figuralno plastiko primerjamo z drugimi izdelki, prihajamo tudi do zanimivih odkritij. V splošnem lahko trdimo, da so drugim izdelkom posvečali veliko več pazljivosti. Čeprav imamo med njimi pogosto grobe in sumarne izdelke, je dobrih vseeno relativno veliko več kakor moremo najti dobrih izdelkov v figuralni plastiki. Primerjajmo samo druge keramične izdelke, prvenstveno vaze in njih ornamentiko. Res je, da nas plastika bolj vleče že zato, ker v njej iščemo umetniške tendence, medtem ko ostala keramika ne zapušča pri nas takšnega vtisa, ker je služila pač v veliki meri za domačo rabo. Toda večji trud in večja pazljivost, ki je bila potrebna za izdelavo srednje dobre vaze in njene ornamentike, kakor za nekatere srednje dobre statuete, nam daje misliti. Z drugimi besedami so nam ravno ti drugi izdelki najboljši dokaz, da bi neolitična ljudstva, nosilci figuralne plastike, znala in mogla izdelovati tudi boljše statuete, kakor so te, ki jih imamo. Majhno število vsaj delno naturalističnih statuet to samo potrjuje.

Po vsem je potrebno, da se resno vprašamo, ali neolitična figuralna plastika res predstavlja umetnost ali vsaj umetniške izdelke? Ko premotrimo vse momente, moramo odgovoriti negativno. Zato bi slabo uslugo napravili neolitičnim prebivalcem, ako bi njihovo kulturno raven in njihovo umetniško izživljanje vrednotili samo po statuetah. Istočasno pa se pojavlja tudi vprašanje, čemu so se statuete tako oblikovale. Po hipotezi, da so to idoli, naj že predstavljajo božanstvo plodnosti ali celo hišna božanstva ali pa dar božanstvu itd., kar se pravi, da so služile v nekem religijskem kultu, je na to mogoče dati vsaj približen odgovor. Ako izključimo hipotezo o darovih božanstvu, bi šlo torej za predstavo božanstva v človeški podobi in bi to vodilo v shematizem. Ni bila namreč tukaj glavna oblika in način predstave, temveč vsebina. Zato se tudi javljajo razni stilizirani tipi, ki predstavljajo le shematizirane figure.

Vsebinsko je zadostoval že navaden valj z ali pa tudi brez nosa oziroma ptičjega lica, da je vzbudil v lastniku ali v gledalcu vtis, kaj takšna figura predstavlja. Da v takšnih primerih ne gre gledati niti najmanjše umetniške pobude, je jasno. Nesporno je pa tudi, da bi tudi pri predstavah, kjer ni glavna oblika, temveč vsebina, mogli pričakovati nekoliko več umetniškega izražanja, kakor ga imamo pri velikem delu naših statuet. Težko se je v tem primeru odreči domnevi, da na izdelavo ni vplivalo neko splošno pravilo, recimo nekakšna moda, kakor jo opažamo pri drugih keramičnih izdelkih v obliki raznih tipov, ki prav tako zajemajo neko geografsko in časovno območje. Seveda se pa to pravilo ni toliko nanašalo na oblikovno predstavo, kolikor na vsebinsko, zaradi česar je bila oblika pač podrejena. Nekateri bolj naturalistični primeri,

Sl. 2. Primer plastike iz Butmira

ki se javljajo tu in tam (sl. 2), predstavljajo samo trenutne tendence posameznika, ki pa zaradi splošnega pravila na eni strani in nikakršnih razvojnih predstopenj na drugi strani niso prišle do dolgotrajnejšega izraza.

Zanimivo je, da so tehnično in umetniško na večji višini kakor polna figuralna plastika razne plastične vaze, bodisi antropomorfne ali pa zoomorfne vaze. To pa pomeni, da za te vaze, ki so sicer ravno tako služile raznim kultom, niso veljala tako ostra pravila kakor za statuete. Pri vazah vsebina ni bila toliko pomembna oziroma je bila drugorazredna, pač pa se uveljavlja oblika. Priznati pa moramo, da so antropomorfni ritoni le bili delno pod vplivom izdelave statuet, zato tudi njim ne moremo odrekati splošnega shematizma. Tako je kljub večjemu naturalizmu pri takšnih vazah vendar dosti stičnih točk s statuetai, bodisi v predstavi lica, predstavi rok ali pa v predstavi kakšnega drugega detajla. Vendar pa vidimo pri njih vsaj delne umetniške tendence. Poudoben primer je tudi z zoomorfnimi ritoni.

Ako presodimo vse momente v neolitični plastiki, moremo zaključiti, da nimamo opravka z umetniškimi izdelki v pravem pomenu besede, temveč z navadnimi izdelki tako rekoč za vsakdanjo, čeprav kultno uporabo, pri katerih je imela vlogo samo vsebina, ne pa oblika. Le malo je število statuet, ki bi se zaradi naturalističnih tendenc mogle uvrstiti med umetniške izdelke in bi res predstavljale neko višjo stopnjo umet-

niškega ustvarjanja. Napačno je zato soditi o umetnosti neolitične dobe na temelju statuet. S tem nikakor ni rečeno, da neolitska ljudstva niso poznala umetniških pobud in da niso poznala umetniškega izživljanja, vendar se pa to vsaj po veliki večini ne odraža v statuetah. Iz istega vzroka nam tudi ni mogoče govoriti o nekakšnem primitivizmu, ker so pri izdelavi obstajala pravila za izdelavo posameznih tipov, vezanih na posamezne pokrajine in za določene časovne periode. Samo posamezne delno naturalistične statuete gredo v sklop umetniškega oblikovanja. Vendar so takšni primeri odvisni od posameznika v posameznih časovnih obdobjih. Tak posameznik se je osvobodil ali vsaj skušal osvoboditi ustaljenih shematiziranih form, kar mu je pa le delno uspevalo. Takšni primeri so bili bolj odvisni mogoče od trenutnega razpoloženja, ki je nenadno razbilo okove vsakdanjosti in ustaljenih pravil. Globljih korenin pa takšni momenti tudi pri posameznih izdelovalcih niso pognali. Najbolje vidimo to že po tem, da pri eni in isti statueti naturalizem ne zajema vse statuete, temveč le posamezne dele. Zanimivo pa je, da se relativno več naturalističnih predstav in tudi boljša kakovost javlja pri teritorialno manjših kulturnih skupinah celo s siromašnejšo ekonomiko kakor pa pri skupinah, ki so zajemale veliko prostranstvo in ki so poleg tega bile tudi veliko bogatejše. Često se takšne manjše kulturne skupine nahajajo na težje prehodnem ozemlju in je mogoče v tem tudi vzrok večjega naturalizma zaradi izrazitejšega lokalnega značaja in samostojnega razvoja. Ti momenti pa dokazujejo, posebno ako priključimo tudi plastične vaze, da umetniške tendence niso bile tuje neolitičnim ljudstvom, vendar pa na temelju večine statuet ne moremo soditi o njihovi višini.

R é s u m é

STELLEN NEOLITHISCHE STATUETTEN KUNSTWERKE DAR?

Nach einer detaillierten Analyse aller in Betracht kommenden Momente kommt der Autor zum Schluss, dass es sich hier nicht um Kunstwerke im echten Sinne des Wortes handelt, sondern um Erzeugnisse alltäglicher kultlicher Bedeutung, bei denen der Inhalt wichtiger war als ihre Form. Trotzdem ist aber auch nicht richtig, wenn man in Verbindung mit ihnen von Primitivismus spricht, da offenkundig Regeln bestanden für die Erzeugung einzelner Typen, die an Landschaften sowie Zeitperioden gebunden sind. Nur einzelnen Statuetten, bei denen man eine teilweise naturalistische Tendenz beobachten kann, wird man künstlerische Absicht zuschreiben können. Es ist nämlich erwiesen, dass sich der naturalistische Charakter nie auf das Gesamte, sondern nur auf Teile solcher Statuetten bezieht. Interessant ist ferner auch, dass man relativ mehr naturalistischer Züge und bessere Qualität bei Erzeugnissen kleinerer Kulturgruppen mit ärmlicherer Ökonomik als bei grossen und reichen beobachten kann. Wenn wir solchen Statuetten auch plastische Gefässe anschliessen, müssen wir aber doch anerkennen, dass die künstlerische Tendenz auch den neolithischen Kulturen nicht fremd gewesen ist, obzwar sie die Statuetten allein nicht genen erklären können.